

INVESTITSIYA VA MOLIYA BOZORLARI

*Raximberdiyev Tolibjon**Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi**raximberdiyevtolibjon90@gmail.com**Husanov Farrux Oltinboyevich**Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**Oliy matematika kafedrası v.b. dotsenti**Husanovfarrux7@gmail.com*

Annotatsiya: Maqolada investitsiya turlari, qanday amalga oshirilishi, iqtisodiyotga va davlatga tasiri, Moliya bozorlarining tashkil etilishi ahamiyat berilishi kerak bo'lgan yo'nalishlari, investitsiya va moliya bozorlarining iqtisodiyotdagi o'rnini va ahamiyati to'g'risidagi masalalari ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: investitsiya, moliya bozorlari, intensivlik, oblikatsiya, sarmoya, strategiya.

Investitsiya - bu sarmoya tuzilishlarini va iqtisodiyotning rivojlanishini oshirish uchun amalga oshirilgan mablag'lar yoki resurslarni ifodalovchi bir amaldir. Bu mablag'lar korporativ bozorlar, davlat tijoratlari, yoki boshqa moliya vositalari orqali sotib olingan maishiy ta'minotlarni va/ya xizmatlarni olish orqali investitsiya qilinadi. Investitsiyalar, iste'mol qilingan asbob-uskunalar, yangi texnologiyalar, va boshqa imkoniyatlar orqali ham bajarilishi mumkin.

Investitsiyalarni quyidagi xususiyatlar bilan ta'riflash mumkin:

1.Muddati: Investitsiyalar odatda uzun muddatli va istiqbolli bo'lib, ularni bajarish va natijalarini ko'rish uchun muddatlar o'rtacha o'zgaradi. Quyidagi xususiyatlar bu holatni tasvirlaydi yoki ularni ko'rsatadi. **Uzun muddatli bajariladigan loyihalar** – investitsiyalar odatda capital ishlab chiqarish, innovatsiyalarni amalga oshirish, yangi texnologiyalarni qo'llash, moliyaviy resurslarni qo'llash, moliyaviy resurslarni mustahkamlash va boshqa uzun muddatli loyihalar uchun amalga oshiriladi. Ushbu loyihalar xususiyatlari tufayli bir necha yilga davom etishi mumkin. **Natijalar olish va ko'rish davomiyligi** – investitsiyalar natijalari odatda uzun muddatda chiqadi. Ular orqali amalga oshirilgan loyihalar, tadbirlar, korxonalar va boshqa sohalar uzoq muddat davomida yuqori darajadagi natijalarga erishadi. Ushbu natijalar odatda vaqt o'tishi bilan ortib boradi. **So'nggi o'zgarishlar va tendensiyalar** – investitsiyalar natijalari va ularning ta'siri hukumat siyosati, moliya sohasidagi o'zgarishlari, moliyaviy bozorlar va boshqa iqtisodiy tuzilmalar tomonidan belgilangan muddatlarda o'zgarishi mumkin. Shuning uchun uzoq muddatli investitsiyalar so'nggi iqtisodiy holatga qarshi doirani tushunish uchun

moslashtirilgan startegiyalarni talab etadi. **Muhim ijtimoiy va iqtisodiy tushunchalar** – investitsiyalar va ularning uzoq muddatli muvoffaqiyatli ijtimoiy-iqtisodiy va vaqtning o'zgarishlari to'g'risidagi umumiy tushunchaga assolangan. Moliya bozorlaridagi va iqtisodiy tuzilmalardagi vaqtning o'zgarishi investitsiyalar natijalariga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli, strategiyalarni yangilash uchun bu o'zgarishlarni tushunish kerak.

2.Mazmuni: Investitsiyalar odatda korxonalar, korporatsiyalar yoki shaxsiy hisoblangan shaxslar tomonidan amalga oshiriladi va mablag'larning olishu uchun maqsadlar mavjud. Bu mablag'lar odatda uzun muddatli vaqt davomida daromad olish, kapital ishlab chiqarish, yangi texnologiyalarni qo'llash, korporativ tadbirlar yoki sarmoyani rivojlantirish maqsadlari uchun sarflanadi. Investitsiyalar tashkil etuvchi va tashkilotlar uchun strategikdir, chunki ular biznesni rivojlantirish, korxonalarni kengaytirish, yangi bozorlarga kiramiz, va innovatsiyalarni rivojlantirish imkonini beradi. Investitsiyalar to'g'risida boshqa ma'lumotlar olish uchun, investitsiya turlari, moliyaviy strategiyalar, va investitsiyalarni boshqarishning mohiyati ham muhimdir. Bu, mablag'lar to'plamasi, ularga boshqarish, sarmoya obyektlari tanlash, va daromad olish bo'yicha xususiy usullar tuzilishini o'z ichiga oladi. Bu mablag'larni kiritish, ularni samarali shakllantirish va bu investitsiyalardan foydalanish, investitsiyalar sohasidagi tajribali mutaxassislar uchun juda muhimdir. Investitsiyalar moliyaviy tashkilotlarga va davlatlarga moliyaviy rivojlanish va mustaqil ravishda iqtisodiyotni rivojlantirish imkonini beradi.

3.Intensivlik: Investitsiyalar o'rtacha sarmoya tuzilishlarining intensivligini oshirish uchun qo'llaniladi va iqtisodiyotni rivojlantirish uchun muhimdir. Bu amalga oshirilgan investitsiyalar tashkil etuvchi va korporativ tadbirlar yoki davlat tomonidan amalga oshiriladi, va ularga moliyaviy mablag'lar o'tkaziladi. Investitsiyalar quyidagi yo'nalishlarda intensivligini oshirish uchun qo'llaniladi:

1. Kapital Ishlab Chiqarish: Investitsiyalar odatda yangi korxonalar tashkil etish, innovatsiyalarni amalga oshirish, va ko'p yillardan keyin amortizatsiya bo'lgan yoki tekshirilgan obyektlarni yangilash orqali kapital ishlab chiqarishga yo'l qo'yishda intensivligini oshiradi.

2. Yangi Texnologiyalarni Qo'llash: Investitsiyalar yangi texnologiyalarni qo'llash orqali sanoat, xizmat, va boshqa sohalar intensivligini oshirishga yordam beradi. Yangi texnologiyalar va innovatsiyalar rivojlantirish uchun moliyaviy mablag'lar o'tkaziladi va boshqariladi.

3. Infrastrukturaning Rivojlantirish: Investitsiyalar iqtisodiyotning yirik vaqt davomida e'tirof qiladigan infrastrukturani rivojlantirishda qo'llaniladi. Avto yo'llar, temir yo'llar, kommunikatsiya tarmoqlari, va boshqa tadbirlar orqali transport tizimi va kommunikatsiya sohasidagi intensivligini oshirish muhimdir.

4. Tashqi Sarmoya Kiritish: Investitsiyalar moliyaviy rivojlanish uchun tashqi sarmoya kiritishda intensivligini oshirishga yordam beradi. Tashqi moliyaviy rivojlanish tadbirlari orqali xarajatlarni pasaytirish, eksport qilishni oshirish va xorijiy investorlarni jalb qilish intensivligini oshiradi. Investitsiyalar intensivligini oshirish iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim aspektlaridan biridir. Bu, yangi imkoniyatlarni yaratish, innovatsiyalarni qo'llash, va moliyaviy faoliyatning kengayishi orqali sarmoya tuzilishlarining kuchini oshiradi.

Moliya bozorlari – moliyaviy munosabatlar va valyuta o'zgarishlarini o'rganuvchi maxsus bozor joylaridir. Ularga moliyaviy institutlar, korxonalar, banklar, va shaxsiy moliyachilar qatnashadi. Bu bozorlar moliya turkumlarini sotib olish, sotish va almashish imkoniyatini taqdim etadi.

Quyidagi moliya bozorlari turlari mavjud:

1. Aktsiyalar bozori: Kompaniyalar o'zlarining aktsiyalarini sotib olish, sotish va almashish uchun aktsiyalar bozorini ishlab chiqishadi. Bu bozor orqali investitsiya qilish, kapitalni kengaytirish va kompaniya faoliyatiga bo'lgan qatnashchilarni qiziqtirish mumkin.

2. Valyuta bozori: Mamlakatlar va tashqi tijoratda ishlaydigan valyuta bozorlarida mamlakatlar o'zlarining milliy valyutalarini almashishadi. Valyuta bozorlarida valyuta kurslari o'zgarib turadi, bu esa xorijiy savdo va moliya operatsiyalarini ta'sir qiladi.

3. Obligatsiyalar bozori: Kompaniyalar va mamlakatlar, qarzdorlikni olish uchun obligatsiyalar sotib olishadi. Bu bozor orqali moliya olish, qarzdorlikni boshqarish va moliya manbaalari yaratish mumkin.

4. Kommerciya bozori: Korxonalar o'zlarining mahsulotlarini sotib olish va sotish uchun kommerciya bozorlarida ishlab chiqarishadi. Bu bozorlar aralashuv va sotib olish imkoniyatlarini o'z ichiga oladi.

5. Banklar aralashuvi bozori: Banklar moliyalarni o'zaro almashish uchun xizmat ko'rsatishadi. Bu bozor orqali depozitlar qilish, qarzlar olish va boshqa moliya operatsiyalari amalga oshirish mumkin.

Moliya bozorlarining faoliyatini o'rganish va uni boshqarish, moliya iqtisodiyotini tushunish uchun muhimdir. Moliya bozorlari mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'lgan tizimlardan biridir.

Moliya bozorlari tashkil etish – odatda moliyaviy tizimlarning o'rtasida mo'ljallangan joylar bo'ladi. Bu bozorlarni tashkil etishda va ularni faol foydalanishda quyidagi jarayonlar amalga oshiriladi: **Moliyaviy Tizimlarni Tashkil Etish:** Moliya bozorlarini tashkil etishda moliyaviy tizimlar, masalan, moliyaviy banklar, brokerlar, moliya boshqaruv organlari, va boshqa institutlar qatnashadi. Ular o'zaro aloqalarni ta'minlash, moliya operatsiyalarni boshqarish, va investitsiyalarni boshqarish uchun muvofiqlik yaratishadi. **Xizmat Ko'rsatuvchi Sohasini Tuzish:** Moliya bozorlari

xizmat ko'rsatuvchi sohalarga ihtisoslashgan joylar bo'ladi. Bu yerlarda brokerlar, auditorlar, tahlilchi agentliklar, va boshqa xizmat ko'rsatuvchilar faoliyat ko'rsatadi. Ular bozor ishtirokchilari uchun xizmatlarni takomillashtirish, moliya hisobotlarni tuzish, va boshqa moliya xizmatlarini ko'rsatish bilan shug'ullanishadi. **Investitsiya Va Tijorat Ko'rsatish:** Moliya bozorlari kapitalni jalb qilish, investitsiyalarni boshqarish, valyuta almashish, va sotib olish imkoniyatlarini taqdim etadi. Investitsion fondlar, borsalar, va xususiy kompaniyalar shu sohada faoliyat ko'rsatadi. **Moliyaviy Harakatlar Uchun Huquqiy Va Huquqiy Rahbariya:** Moliya bozorlarida o'zaro aloqalarni ta'minlash uchun qonun va huquqiy rahbariyalik zarurdir. Qonun, moliya operatsiyalari, xizmat ko'rsatish shartlari, va bozor ishtirokchilarining huquqlarini belgilovchi huquqiy hujjatlar tuziladi. **Ma'lumot Tizimini Yaratish:** Moliya bozorlarida harakatlanishni monitoring qilish, investitsiya o'rinlari, valyuta kurslari, va moliyaviy tuzilishlar haqida ma'lumotlarni to'plash va taqdim etish uchun ma'lumot tizimi yaratish muhimdir. Moliya bozorlarini tashkil etish va ularni faol foydalanish mamlakatlar uchun iqtisodiyotni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilishdagi katta vazifalardan biridir.

Investitsiyalar va moliya bozorlari haqida bir qancha horijiy davlatlarda yashab o'tgan olim va professorlarning nazaryalari va g'oyalari ham bor masalan, Angliyalik olim John Maynard Keynes, AQShlik olimlar Milton Friedman va Robert Shiller. Bularning nazaryalari va g'oyalari shulardan iborat.

Keynesianizm nazariyasi, investitsiyalar, harajatlar va ishlab chiqarishni boshqarishda davlat intervensiyasini tavsiya etadi va pul bozorlarining avtomatlashtirilgan jarayonlarini o'zgartirish uchun tadbirlar olib boradi. U, sarmoya soliqlashning muhim jarayonlaridan biri sifatida daromadni oshirish uchun ishlab chiqarish va ishlab chiqarishni mustahkamlashga ega bo'lgan kurashlarni ko'rsatdi. Keynesning "The General Theory of Employment, Interest and Money" nomli asari, 1936 yilda chop etilgan.

Milton Friedmanning "qat'iy liberal" qarori, moliya sohasidagi davlat intervensiyasini minimalizatsiyalash va moliyaviy istiqbolni kuchaytirishga oid fikrlarini ifodalaydi. Uning fikrlariga asosan quyidagi nuqtalar e'tibor beradi:

1. Serbest Bozor Prinsipi: Friedman, serbest bozor tizimi yoki moliya bozorlarining o'zaro aloqalarini minimalizatsiyalashni tashkil etishga taraqqiyot uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. U, moliya sohasida davlatning qisqa vaqt ichida karor olishiga ta'sir qilishini yoki narxlarni tartibga solishni bermagan bo'lishini ta'kidlaydi.

2. Monetarizm: Friedman, moliyaviy politika sohasida "Monetarizm" nazariyasini rivojlantirgan. U, pul miqdori va moliyaviy siyosat tizimi orqali daromadni o'zgartirishning o'zgarmas bir vositalar bo'yicha ishlagan. Ular o'zgarishlarga reaksiya sifatida pul miqdorini to'g'risi bilan kuchi kuchayadi.

3. Davlatning Minimal Rolini Qo'llash: Friedman, davlatning iqtisodiy sohasida o'zining rollarini cheklash va boshqarishda iqtisodiy faoliyatni engil qilishga qaratilgan "minimalist" (minimalizatsiyalanuvchi) bir tasavvurni ta'kidledi. U, moliya bozorlarining o'zaro aloqalari va islohotlarni o'zi bilan birga yuritilmasi va davlat intervensiyasining kamaytirilishi kerakligini ta'kidledi.

Shiller, investitsiyalar va moliya bozorlarining psixologiyasi va jarayonlari bo'yicha tanqid qilgan va moliya bozorlarining raqobatbardosh tushunchalari, sarmoya soliqlarining fikr-mulohazalari haqida ko'plab fikrlarini bayon etgan. U, bozorlarning moliyaviy nazoratini oshirish, bozorlarda isloh qilish va investitsiyalar ko'rsatkichlarini tahlil qilishdagi ilmiy faoliyatlariga ko'ra mashhur bo'lgan. Shillerning "Irrational Exuberance" nomli kitobi, 2000 yilinda chop etilgan, bu asar moliya bozorlarining qanday qilib psixologik muhitdan tortib o'zgarishi, investorlar va tadbirkorlar qanday hissiyotlarga ega bo'lishi haqida tahlil qiladi. Uning tushunchalari va taqalishlari, moliyaviy soha va investitsiyalarni tahlil qiladigan professional va jamiyat taraqqiyotini tahlil qiladigan hodisalarda keng tarqalgan. Shiller, moliyaviy xabarlarini ma'lumotlar sohasiga o'tishda ham mashhur bo'lib, 2013 yilida, moliyaviy xabarlovchilar uchun "Case-Shiller Moliya Bozori Indeksi"ni ishlab chiqdi. Bu indeks, qimmatbaho to'lovlar, moliyaviy afzalliklar va bozor qiymatlarini o'z ichiga oladi va AQSHning moliya bozorlarini baholaydi.

Investitsiyalar va moliya bozorlarining iqtisodiyotga tasirini ko'rib chiqadigan bo'lsak. Investitsiyalar va moliya bozorlari iqtisodiyotga cheklanmagan ta'sir qiladigan muhim modellar va jarayonlardan biridir. Investitsiyalar, korxonalar va shaxsiy shaxslar tomonidan moliyalarni sarmoya qilish maqsadida qilinadigan harakatlar, moliya bozorlari esa bu investitsiyalarni amalga oshirish va moliyaning o'zgarishlarini tahlil etish uchun muhitni o'z ichiga oladi.

Investitsiyalar va moliya bozorlarining iqtisodiyotga cheklanmagan tasiri, quyidagi umumiy nuqtalarda ifodalay oladi:

1. Sarmoya va Korxonalar O'rtasidagi Munosabatlar: Investitsiyalar moliyaviy tizimda sarmoya o'rtasidagi aloqalarni shakllantiradi va moliya bozorlari bu sarmoyalarni qanday baholashni o'z ichiga oladi. Moliyaviy sohada rivojlanish va korxonalar faoliyatini rivojlantirish uchun moliya bozorlarining o'zaro munosabatlari muhimdir.

2. Investitsiyalar va Iqtisodiy Rivojlanish: Investitsiyalar, iqtisodiyotning rivojlanishi va yangiliklarni amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Investitsiyalar orqali kapital ishlab chiqarish, innovatsiyalar, va soha yoki sektorlarning rivojlanishi uchun moliya ta'minlash mumkin.

3. Moliya Bozorlarining Stabiliteti: Moliya bozorlarining isloh qilishi, moliya sohasidagi istiqbol va xavfsizlik, investitsiyalarni o'z ichiga olgan. Bozorlar stabil

bo'lganda, investorlar va korxonalar istiqbol va unumdorlik hissini his qilsalar, bu esa moliya bozorlariga investitsiyalarni jalb qilishga olib keladi.

4. Investitsiyalarning Yaxshi Baholashini Ta'minlash: Moliya bozorlari, investitsiyalarni baholash uchun bir qanday vositalar bo'lib, ularning muddatli moliyaviy muhitini ta'minlashda va investitsiyalar uchun moliyaning foydali sharoitlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Investitsiyalar va moliya bozorlari iqtisodiyotning tugallanmagan qismi bo'lib, ular o'rtasidagi ta'sir va aloqalar katta ahamiyatga ega. Bu modellar iqtisodiyotning har bir sohasiga ta'sir qiladigan va moliya tizimini shakllantiradigan muhim omillar. Investitsiyalar va moliya bozorlari o'rtasidagi munosabatlar, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy xususiyatlar va korxonalar faoliyatini samarali shakllantirishda katta ro'l o'ynaydi. Investitsiyalar moliyaviy xabarlarni tahlil qilishda, moliya bozorlarining isloh qilishi, moliyaviy tizimning istiqboli va investorlarning intilishlarini o'rganishda juda muhimdir. Moliya bozorlarining isloh qilishi moliyaning iqtisodiyotdagi o'rnini ko'rsatadi, va bu esa investitsiyalarni amalga oshirishga olib keladi. Investitsiyalar va moliya bozorlari iqtisodiyotning yangi yo'nalishlarga yo'naltirilishi, kapitalni ishlab chiqarish, korxonalar faoliyatini rivojlantirish, va innovatsiyalarni amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Moliya bozorlarining stabiilg'i va investitsiyalarning yaxshi baholash imkoniyatlari investitsiya qiluvchilarni jalb qilishda va iqtisodiyotni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, investitsiyalar va moliya bozorlari iqtisodiyotning muhim bo'linmalari bo'lib, ularning o'rtasidagi ta'sir va aloqalar iqtisodiy taraqqiyotning qo'llaniladigan o'lchami sifatida davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. John Maynard Keynes - "The General Theory of Employment, Interest and Money" nomli asari, 1936 yilda.
2. Milton Friedman moliya sohasidagi liberal fikrlari, "Serbest bozor" (Free Market) prinsiplari hamda "Monetarizm" nazariyasi.
3. Robert J. Shiller - "Irrational Exuberance" nomli kitobi, 2000 yil,